

Рівненський державний гуманітарний університет

Освітньо-ресурсний центр РДГУ

Кафедра педагогіки початкової освіти

**ПРОФЕСІЙНА
ПІДГОТОВКА
МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА**

Монографія

Рівне
2020

УДК 378.016:373.011.3-051

П84

**Рекомендовано до друку Вченою радою
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол №5 від 28 травня 2020 р.)**

Рецензенти:

К. О. Журба, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,

Т. В. Потанчук, доктор педагогічних наук, професор,

О. О. Красовська, доктор педагогічних наук, професор.

Авторський колектив: Боровець О. В. (р. 4.), Бричок С. Б. (р. 8), Веремчук А. П. (р. 10), Гудовсек О. А. (р. 5), Колупаєва Т. Є. (р. 2), Міщенья О. М. (р. 7), Сойчук Р. Л. (р. 1), Третяк О. М. (р. 9), Шевців З. М. (р. 3), Яковишина Т. В. (р. 6).

Професійна підготовка майбутніх педагогів: теорія та практика : монографія / Боровець О. В., Бричок С. Б., Веремчук А. П., Гудовсек О. А., Колупаєва Т. Є., Міщенья О. М., Сойчук Р. Л., Третяк О. М., Шевців З. М., Яковишина Т. В.; за наук. ред. Р. Л. Сойчук. Рівне : О. Зень, 2020. 236 с.

ISBN 978-617-601-320-4

У монографії представлено теоретичні та практичні аспекти дискурсу професійної підготовки педагогів у контексті реформування Нової української школи. Означену поліаспектність спроектовано на коло наукових проблем, пов'язаних із формуванням національної ідентичності особистості майбутніх педагогів, гуманізацією освіти, імплементацією інклюзивної освіти в Україні, різновекторністю підготовки майбутніх учителів у ЗВО, дидактичною компетентністю та застосуванням тренінгових технологій, естетичною освітою майбутніх педагогів, їхньою професійно-педагогічною відповідальністю, а також креативністю як важливим складником професійної компетентності.

Монографія стане в нагоді викладачам, учителям, аспірантам, магістрантам, студентам і всім, хто не байдужий до проблем освіти та професійної підготовки майбутніх педагогів у сучасному освітньому середовищі закладів вищої освіти.

УДК 378.016:373.011.3-051

ISBN 978-617-601-320-4

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. Погляд на проблему формування національної ідентичності майбутніх учителів: виховний аспект	8
РОЗДІЛ 2. Підготовка магістрів до професійної діяльності у педагогічному ЗВО	25
РОЗДІЛ 3. Теоретичні основи імплементації інклюзивної освіти в Україні	49
3.1. Міжнародна законодавча база забезпечення інклюзивної освіти	49
3.2. Еволюція моделей соціальної політики держави у ставленні до осіб з ОМЖ, спричиненими проблемами зі здоров'ям	53
3.3. Сутність інклюзивної освіти	57
3.4. Учні як суб'єкти професійної діяльності вчителя початкових класів в умовах інклюзивної освіти	60
РОЗДІЛ 4. Теоретичні основи формування дидактичної компетентності майбутніх учителів початкової школи	68
РОЗДІЛ 5. Естетичне виховання майбутніх учителів початкової школи	90
РОЗДІЛ 6. Креативність у структурі професійної компетентності	109
РОЗДІЛ 7. Професійно-педагогічна відповідальність майбутнього вчителя початкової школи	129
РОЗДІЛ 8. Роль і місце курсу «Історія педагогіки» у професійному становленні майбутнього педагога	159
РОЗДІЛ 9. Тренінгові технології як засіб формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи	182
РОЗДІЛ 10. Самоосвіта як важливий складник професійної підготовки майбутніх педагогів	213
ДОДАТКИ	234

РОЗДІЛ 2

ПІДГОТОВКА МАГІСТРІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ЗВО

Колупаєва Т.Є.

Перехід України до нової моделі розвитку суспільства вимагає залучення генерації фахівців, здатних орієнтуватися на світові реалії й ефективно реагувати на перетворення в глобальному середовищі. Визначальну роль у забезпеченні української держави фахівцями із таким потенціалом відіграє вища школа, на вихованців якої – сьогоднішніх студентів – покладено завдання втілення в життя стратегічних планів України.

Новий соціальний контекст підготовки відповідних до сучасних реалій фахівців закономірно передбачає зміни пріоритетів у сфері вищої освіти, що полягають у визнанні доцільним не лише дати студентам ґрунтовні знання у професійній царині, а й сформувати у них широкий світогляд і високий рівень освіченості, націлити на постійне поповнення й оновлення знань, навчити послуговуватися різноманітними формами неперервної освіти.

Із точки зору Д. Дзвінчука, до завдань освітніх систем належить поєднання розширеної підготовки молоді, спроможної створювати й використовувати високі технології, з формуванням міцних моральних засад, розвиненої цивілізаційної культури, відповідальності й толерантності [4, 205].

З огляду на вищевикладене метою педагогічної освіти є створення такої її системи, яка на основі національних надбань світового значення й усталених європейських традицій забезпечить належну педагогічну підготовку в умовах ступеневої освіти майбутніх фахівців, здатних провадити професійно-педагогічну діяльність і бути конкурентоспроможними на ринку праці.

Досягнення такої мети потребує модернізації теоретико-методичних засад вищої освіти, її структурно-організаційної перебудови. Останнє особливо стосується вищої педагогічної освіти, що виконує ключову функцію у формуванні сучасної людини, її інтелектуального та духовного потенціалу.

На сучасному етапі правові, політичні та фінансові механізми державного регулювання системи підготовки педагогічних кадрів вищої кваліфікації визначено в концепції розвитку національної вищої освіти, що ґрунтується на Декларації прав людини, законах «Про освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про вищу освіту», міжнародних договорах, які ратифікувала Верховна Рада України, указах і розпорядженнях Президента України, постановах Верховної Ради і Кабінету Міністрів України, Національній доктрині розвитку освіти, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. тощо [18, с. 97].

У період реформування вітчизняної системи вищої освіти питання підготовки магістрів до професійної діяльності у педагогічному ЗВО актуалізує створення єдиного Європейського простору, який постає на соціальній інтеграції, «студенто-центрованому навчанні та мобільності», а також на забезпеченні зайнятості випускників. У Київському комюніке, схваленому учасниками форуму з питань освіти на тему «Європейська школа XXI століття», наголошено на перевагах багатоцільової освіти впродовж усього життя, що вимагає сформованості у майбутніх фахівців «наскрізних компетенцій». Зважаючи на це, майбутні викладачі мають не тільки опанувати нову методологію та сучасні методики розвитку, уже сьогодні наявні у світовій практиці, а й постійно розвиватися у сфері методики вищої школи [7, с. 247].

На сьогодні у сфері вищої освіти вже розроблено концепцію педагогічної підготовки магістрів. Основні положення концепції щодо змісту, форм і організації педагогічної освіти магістрів постають на засадах Конституції України, законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, а також на вимогах документів ЮНЕСКО, Міжнародної організації співробітництва й розвитку освіти, МОП (Рекомендація про статус учителів, 1966 р.; Доповідь міжнародної Комісії з освіти ЮНЕСКО для XXI століття, 1998 р.), у яких наголошено на необхідності фундаменталізації професійної підготовки педагога, її

неперервності, гуманістичної спрямованості, демократизації, усебічності та варіативності.

Важливий внесок у теорію та практику підготовки магістрів до професійної діяльності зробили науковці: Л. Білан, Н. Грицай, Г. Жигадло, І. Зязюн, Т. Ковбаса, Г. Козлакова, А. Кузьмінський, В. Луговий, В. Майборода, Г. Онкович та ін. Теоретичний базис концепції педагогічної підготовки магістрів становлять праці українських і зарубіжних учених із проблем: філософії неперервної освіти – В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, В. Лутай; неперервної освіти – П. Бертальген, Х. Дейва, А. Делсон, Р. Кідд, З. Фор, Т. Хюген; системного аналізу – В. Афанасьєв, М. Каган, В. Кузьмін; теорії формування особистості в різних педагогічних системах – А. Макаренко, В. Сухомлинський; теорії освітніх систем та їхнього розвитку – А. Алексюк, Ю. Бабанський, В. Беспалько, Б. Гершунський, С. Гончаренко; професійної підготовки вчителя – О. Абдуліна, Є. Барбіна, О. Глузман, О. Дубасенюк, В. Лозова, О. Пехота, О. Савченко, С. Сисоєва, Г. Троцько тощо; вищої педагогічної освіти – Є. Белозерцев, В. Луговий, В. Сластьонін, А. Щербаков; підготовки вчителя в зарубіжній школі – Б. Вульфсон, М. Красовицький, М. Лещенко, З. Малькова, Н. Ничкало, Л. Пуховська, О. Сухомлинська; професійної адаптації та морально-правової відповідальності вчителя – Г. Васянович, О. Мороз, Є. Павлютенков, Р. Хмелюк; психологічної підготовки педагогів – Г. Балл, С. Максименко, В. Семиченко, Т. Яценко тощо; організації освітнього процесу в педагогічних закладах освіти – С. Архангельський, В. Козаков, Т. Сущенко й ін.; оптимізації навчання та розвитку особистості – Л. Занков, М. Поташник, Г. Щукіна; андрагогіки – А. Деркач, С. Змєйов, Н. Кузьміна, Л. Орбан, Л. Турос.

Методологічну основу професійної підготовки педагогічних кадрів розкрито в наукових дослідженнях С. Гончаренка, І. Зязюна, В. Кременя, В. Лугового й ін., а загальні питання професійної підготовки педагогів – у наукових працях С. Архангельського, Ю. Бабанського, В. Беспалька, Н. Кузьміної, В. Сластьоніна й ін.

Дослідженню специфіки підготовки викладачів у зарубіжних країнах присвячено наукові студії С. Бурдіної,

О. Джуринського, Н. Журавської, Н. Костіної, Н. Нікандрова, Л. Пуховської, Ю. Сорокопуд та ін., у яких ідеться про те, що, попри національні особливості кожної країни, загальними ознаками організації професійної підготовки викладачів вищої школи у більшості країн Західної Європи є наявність індивідуальних (за допомогою прикріплення до викладачів-менторів) і колективних форм, що набувають реалізації в докторантурах і спеціально створених центрах на базі університетів.

Фундаментальною умовою успішного провадження професійної діяльності, за І. Богдановою, В. Бойко, О. Поляковою, є змобілізованість як повна готовність до такої діяльності, як внутрішній стан особистості, що постає певною цілісністю, є ознакою професійної кваліфікації, що набуває реалізації в конкретній діяльності. Крім поняття змобілізованості, яке вказує на вміння мобілізувати свої сили для успішного виконання професійної діяльності, І. Богданова вводить поняття енергодійності як здатності до постійного професійного зростання у процесі її здійснення.

Різноаспектуальне осмислення проблеми особистісного зростання майбутніх викладачів в умовах магістратури представлено в дисертаціях Ю. Ірхіної (формування професійної толерантності майбутніх викладачів вищої школи), О. Коваль (формування професійно-моральних цінностей, зокрема професійної гордості, наполегливості, честі, професійно-морального досвіду), Р. Цокура (педагогічні умови забезпечення ефективності формування потенціалу професійного саморозвитку майбутніх викладачів вищої школи), В. Ісаченко (формування професійно-педагогічного іміджу), І. Донченко (розвиток професійної самосвідомості майбутніх викладачів вищої школи), Н. Титаренко (формування проєктивних умінь майбутніх викладачів педагогіки в умовах магістерської підготовки) [16, с.16].

До розроблення педагогічної технології формування полікультурної компетенції магістрів у вищих педагогічних закладах освіти долучилася Л. Воротняк, педагогічних умов формування педагогічної культури майбутнього викладача вищої школи в умовах магістратури – С. Чорній, організаційно-

педагогічних основ інваріантної підготовки викладача вищої школи – А. Бусигіній.

Так, метою дослідження С. Чорної виступало визначення, теоретичне обґрунтування й експериментальна перевірка організаційно-педагогічних умов формування педагогічної культури майбутнього викладача закладу вищої освіти у процесі магістерської підготовки, серед яких: зорієнтованість освітньо-виховного процесу на формування педагогічної культури; цілеспрямоване формування позитивної мотивації до педагогічної діяльності та стійкої потреби саморозвитку педагогічної культури; упровадження системи наставництва й оптимальної сукупності форм і методів організації педагогічного процесу, спрямованого на розвиток педагогічної культури; орієнтація педагогічної практики на формування педагогічної культури магістрантів [17, с. 13].

Здобуття педагогічних знань, умінь і навичок – важлива умова формування педагогічної культури викладача закладу вищої освіти будь-якого профілю. Це регламентовано Законом України «Про вищу освіту», в якому йдеться про те, що: «Посади педагогічних і науково-педагогічних працівників можуть обіймати особи з повною вищою освітою, які пройшли спеціальну педагогічну підготовку» (Закон України «Про вищу освіту», 2002, стаття 48, п. 1).

Зазначене слугує вектором формування мети, змісту, обсягу та завдань педагогічної підготовки магістрів. Насамперед варто вказати на те, що підготовка магістра суттєво відрізняється від традиційної підготовки бакалавра вже тим, що остання передбачає підготовку вчителя закладів загальної середньої освіти, тоді як магістратура сприяє вдосконаленню професійної підготовки науково-педагогічних працівників вищої школи. Випускник магістратури повинен мати ґрунтовні та поглиблені знання з педагогіки та психології, виявляти сформованість умінь інноваційного характеру, навичок науково-дослідної, науково-педагогічної чи управлінської діяльності, набути певного досвіду використання інформаційних технологій і пласту знань, умінь, навичок у професійній діяльності. З огляду на це метою підготовки магістрів є розвиток знань і наукового мислення, освоєння та закріплення навичок

ведення наукової й педагогічної роботи, а також підготовка науково-педагогічних кадрів для ЗВО й інших сфер професійної діяльності до подальшого навчання в аспірантурі.

За таких умов особливим значенням вирізняється створення у межах магістратури якісно нової системи організації фахової та професійної підготовки, навчання в якій озброїть майбутнього викладача вміннями інтегрувати спеціальні, психолого-педагогічні, методичні й дидактичні знання у нестандартних ситуаціях професійної діяльності та застосовувати наявний досвід для особистісного саморозвитку й самовдосконалення. Це вимагає принципового оновлення змісту, методів і форм педагогічної підготовки, спроектованого на формування особистості педагога-професіонала, здатного самостійно й творчо мислити.

С. Вітвицька пропонує бачення педагогічної освіти магістрів як багатофункціонального, відкритого, самостійного, своєрідного циклу педагогічної освіти, який має свої функції, мету, зміст, форми та методи, а також функціонує шляхом реалізації складних організаційних і змістово-процесуальних зв'язків.

У такому вимірі педагогічна підготовка магістрів виступає в органічній єдності загального, особливого й індивідуального. Сутність загального полягає у зв'язку зі здобуттям вищої освіти як складника означеної системи; особливого – у специфіці, зумовленій специфікою майбутньої професійної інноваційної діяльності, необхідністю поєднання фахової, педагогічної та науково-дослідної діяльності; індивідуального – у відображенні залежності підготовки від індивідуальних особливостей, рівня знань, інтересів, нахилів. Зокрема, навчання педагога у магістратурі передбачає поглиблену спеціалізовану підготовку висококваліфікованих кадрів, що професійно зорієнтовані на науково-дослідну та (або) науково-педагогічну діяльність, а також самостійну наукову роботу, тобто освіту, призначену для формування інтелектуальної національної еліти [5].

Провідна ідея підготовки магістрів окреслена поєднанням неперервної професійної освіти та положень про особистісний характер розвитку індивідуальності педагога, здатного до інноваційної діяльності. Оскільки визначальну роль у

професійному становленні відіграє власне педагог, професійно-педагогічний компонент педагогічної освіти доцільно спрямувати на розкриття індивідуальних особливостей магістра для його професійного саморозвитку. Відтак багатовекторність педагогічної освіти магістрів, свобода вибору змісту, форм навчання та виховання поставатимуть важливими умовами її гуманізації.

Особливо присутніми для розвитку прогресивних підходів до модернізації системи освіти стали зміни соціального значення знань і пізнавально-творчих можливостей людини. На сучасному етапі характерними ознаками інноваційного розвитку освіти є: побудова навчання в контексті безперервного процесу; зорієнтованість на створення для студентів можливостей займати не так активну, як ініціативну позицію у освітньому процесі; сприяння студентам не лише у засвоєнні матеріалу, а й у пізнанні світу шляхом вступу з ними в активний діалог, мотивуванні їх до власного пошуку відповідей без зупинок на знайденому як на безперечній істині. Для інноваційного типу освіти властиві універсальність і комплексність, що забезпечують основу сучасного світогляду про єдність ноосфери, соціосфери та психосфери [1, с.10].

Актуальність інноваційної спрямованості змісту освіти детермінована можливістю забезпечення розвитку, тобто необхідних і достатніх умов формування, інноваційного типу людини як творця, інноваційного типу прогресу, а також конкурентоспроможності вітчизняних закладів та установ освіти загалом.

У такому контексті педагогічна підготовка студентів магістратури повинна сприяти розвитку здатностей до інноваційної діяльності, опанування інформаційних технологій, комунікації, спілкування з колективом і різними категоріями студентів [2].

Зважаючи на вищезазначене, компетентність майбутнього викладача – це його актуалізована активна спроможність реалізувати всі компоненти спільної діяльності навчання (мета, завдання, цілі, мотиви, планування, організація тощо), зумовленої його знаннями, навичками, уміннями, засвоєними видами та способами (технологіями) навчання й предмета

викладання, а також здібностями та психологічними особливостями (темперамент, риси характеру, спрямованість особистості тощо).

До інших елементів компетентності інноваційно орієнтованого викладача можна зарахувати такі професійні педагогічні вміння, як:

- гнучкість – уміння швидко орієнтуватися у постійно змінних ситуаціях навчання; здатність спонукати учасників до спільного напрацювання правил поведінки у групі, зосередженого самостійного обговорення питань, обміну думками, конкретного формулювання висновків тощо;

- щирий інтерес до студента – спокійне вислуховування, зацікавлена увага; прагнення зрозуміти його точку зору; справжній інтерес до його суджень, вражень;

- широта – уміння під час обговорення вільно висловлювати свою думку, не тиснучи на оточення; уміння переконувати інших учасників, не намагаючись будь-що відстояти власну думку;

- толерантність – спокійне сприйняття можливих помилок студента у фактах, логіці міркувань; уміння допомагати студентові у поясненні, уточненні без прагнення його обмежити тощо;

- доброзичливість – позитивне ставлення до особистості студента, сприйняття його думок, схильностей, почуттів без оцінки «добре»-«погано»;

- знання предмета – уміння зацікавити студентів, уміння добирати зміст навчального матеріалу, уміння організовувати освітній процес, уміння контролювати процес навчання;

- відповідний імідж викладача – особистісні та педагогічні якості, відкритість, щирість, інтелігентність, загальна культура, привабливість, упевненість у собі, почуття власної гідності, почуття гумору;

- уміння відчувати аудиторію – підтримувати зворотній зв'язок, керувати увагою студентів;

- наявність досвіду практичної діяльності – уміння виявляти зв'язки теорії та практики;

- творчість – уміння виявляти та стимулювати творчий потенціал студентів, використовуючи індивідуальний підхід;

- системність, логічність, доступність, чіткість, наочність викладання;

- об'єктивність – доброзичливе ставлення до студентів, неупередженість, вимогливість, коректність;

- професійне вдосконалення – прогресивне мислення, тобто здатність до інновацій, вміння адаптуватися до змін;

- усебічний розвиток – ораторське мистецтво, тобто гнучкість у дискусіях, широкий кругозір, незалежність у поглядах і висловлюваннях;

- бажання навчати – передавати свої знання, ділитися досвідом, бути здатним до самоаналізу.

Метою формування педагогічної компетентності є забезпечення належної професійної підготовки випускника в умовах ступеневої освіти та його конкурентоздатності на ринку освітніх послуг.

Розроблення перспективних концепцій підготовки магістра увиразнює важливість підготовки до методичної роботи у педагогічних закладах вищої освіти.

Так, методична система навчання відображає сукупність п'яти ієрархічно пов'язаних компонентів – цілей навчання, його змісту, методів, засобів та організаційних форм навчання.

До спектра загальних педагогічних принципів, які визначають удосконалення методичної системи навчання, належать принципи:

1) цілеспрямованості (напрями та результати вдосконалення методичної системи навчання загалом і її компонентів зокрема повинні бути адекватні цілям навчання);

2) єдності (удосконалення методичної системи навчання вимагає забезпечення єдності дидактичних і виховних напрямів навчання);

3) взаємозв'язку (зміна компонентів методичної системи навчання зобов'язує визначення спричинених цим наслідків для всіх інших компонентів і врахування їх);

4) повноти (удосконалення методичної системи навчання передбачає повне врахування всіх взаємозв'язків системи);

5) наступності (удосконалення методичної системи навчання повинне відштовхуватися від сформованої у закладі освіти системи навчання й органічно належати до неї).

Як зауважує С. Родіонов, компонентами методичної системи навчання постають: цілі, зміст, методи, засоби й організаційні форми навчання [13, с. 12].

У дослідженні Т. Степанової методичну систему навчання подано як сукупність взаємозалежних компонентів, а саме:

- цільового, що набуває вираження в усвідомленні педагогами й учнями цілей і завдань;

- змістовного, що визначається навчальним планом, навчальною програмою й навчальними посібниками;

- операційно-діяльнісного, що відбиває вибір методів, форм навчання й відповідних їм засобів;

- контрольнорегульовального, що припускає взаємодію педагогів і учнів, контроль викладача й самоконтроль школярів;

- оцінно-результативний, що передбачає аналіз ефективності навчання відповідно до мети навчання, а також корекцію попередніх компонентів навчання [15, с.14].

До вищенаведеного переліку компонентів методичної системи навчання Є. Данильчук додає управлінський компонент [3, с. 28].

М. Миронова пропонує виокремлювати такі компоненти методичної системи, як: структурування змісту на основі циклів навчання; оптимальні форми організації навчання; адекватні методи навчання; корекція навчання; діагностика навченості; моніторинг результативності навченості [8, с. 10].

Закономірно, що на сучасному етапі розвитку інформаційного простору професійна компетентність педагога охоплює вміння та навички послуговуватися у освітньому процесі спектром інформаційних технологій. Остання пов'язана зі сформованістю компетенцій у сфері сучасних інформаційних технологій. Сукупність таких компетенцій передбачає здатність викладача орієнтуватися в інформаційному просторі, знаходити, отримувати, аналізувати, зберігати інформацію та використовувати її відповідно до власних потреб, а також з огляду на визначені цілі освітнього процесу. Викладач повинен уміти застосовувати такі технології для організації та проведення освітнього процесу, а саме:

- виявляти сформованість навичок пошуку, обробки, передання та створення інформації у всесвітній мережі Інтернет;

- мати навички побудови відповідного інформаційно-освітнього середовища та використовувати для цього оптимальні інформаційно-комунікаційні технології;

- оперувати сучасними програмними засобами створення дистанційних навчальних ресурсів;

- вдаватися до сучасних програмних засобів доставлення навчальної інформації до студентів;

- знати та застосовувати правила мережевого етикету у навчальній діяльності;

- уміти проводити аналіз програмного забезпечення з огляду на його дидактичні можливості;

- демонструвати наявність навичок роботи із соціальними сервісами мережі Інтернет, розуміти їхню сутність і принципи використання для формування власного персонального освітнього середовища та персонального навчального середовища курсанта, слухача;

- уміти застосовувати програмні засоби організації зворотного зв'язку, враховуючи не тільки доставлення навчального матеріалу, а й інструменти організації синхронного та асинхронного спілкування, спільної роботи над навчальними матеріалами;

- знати принципи роботи електронних пристроїв (комп'ютер, мобільний телефон, Інтернет-планшет, «рідер»), уміти аналізувати їхні дидактичні можливості та визначати способи використання у освітньому процесі.

Коло психолого-педагогічних компетенцій складають навички й уміння, які передбачають застосування викладачем досягнень педагогіки і психології з огляду на особливості дистанційного освітнього процесу, а саме:

- уміння адаптувати до дистанційного освітнього процесу теоретичні й практичні здобутки педагогіки та психології;

- уміння вибудовувати навчальний матеріал, формувати практичні завдання й організувати взаємодію учасників освітнього процесу, зважаючи на стилі навчально-пізнавальної діяльності слухачів під час дистанційного навчання, а також детермінанти навчальної активності слухачів під час дистанційного навчання;

- уміння планувати та здійснювати методичну підтримку дистанційного освітнього процесу згідно з вимогами до навчально-методичних матеріалів, а також відповідно до можливостей інформаційно-комунікаційних технологій;

- уміння використовувати сучасні особистісно зорієнтовані методи навчання (метод навчання у співпраці, метод проєктів, дослідницький метод, ігрові методи, метод мозкового штурму тощо);

- уміння організовувати та проводити моніторинг навчальної діяльності студентів;

- навички мотивації учасників освітнього процесу та надання психологічної підтримки студентів на всіх етапах освітнього процесу;

- знання особливостей організації самостійної роботи студентів у інформаційно-освітньому середовищі та використання такої інформації для її оптимізації;

- знання психолого-педагогічних засобів організації зворотного зв'язку, організації спілкування між викладачем та студентами.

Викладач повинен уміти вступати зі студентами у взаємодію з різною метою, зокрема для підтримки, обмеження, уникнення деструктивної взаємодії, а також вияву в ході спільної діяльності довіри, толерантності, поваги. Це зумовлює потребу наявності у майбутнього викладача пласту теоретичних знань, умінь і навичок, які уможливають передбачення педагогічних і психологічних труднощів, які виникають під час навчання, застосування адекватних заходів із їх подолання, тобто досягнення ним високого рівня педагогічної майстерності.

Педагогічна майстерність – це вищий рівень досконалості педагогічної діяльності, що набуває вияву в реалізації наперед запланованих цілей шляхом відповідної організації освітнього процесу та вирішення педагогічних завдань. Така майстерність передусім пов'язана з особистістю викладача та відзначається сформованістю комплексу якостей, що забезпечують високий рівень організації професійної діяльності. Саме педагогічна майстерність є неодмінною умовою реалізації інновацій та інтерактивних навчальних технологій.

На думку І. Зязюна, критеріями майстерності педагога виступають доцільність (за спрямованістю), продуктивність (за результатами), діалогічність (за характером стосунків з учнями), оптимальність (у виборі засобів), творчість (за змістом діяльності) [10, с. 37].

Важливим завданням підготовки магістрів до професійної діяльності у педагогічному ЗВО постає спеціально організоване, науково обґрунтоване педагогічне керування їхньою навчальною діяльністю, що передбачає поетапну реалізацію відповідних цілей, функцій і структури, як-от:

- надання теоретичних знань, необхідних для професійної діяльності за сучасних умов реформування вищої освіти та достатніх для стимулювання її мотивів;

- забезпечення розвитку професійних умінь шляхом організації освітньої діяльності, що вимагає активного вияву особистісних якостей;

- набуття мінімально необхідного досвіду педагогічної діяльності та формування потреби професійного вдосконалення;

- комплексне вирішення завдань організації навчально-пізнавальної діяльності й особистісного розвитку;

- досягнення реально можливого рівня успішності навчання;

- трансформація зовнішніх стимулів у власні настанови діяльності та мотиви поведінки для провадження соціально значущих видів діяльності;

- розвиток у процесі навчання пізнавальної діяльності від інформаційної до компетентісної;

- підтримання доцільності інтенсивності протягом навчання;

- перетворення навчання на цілеспрямований процес самоосвіти, саморозвитку та самовиховання.

Проблему забезпечення якості підготовки магістрантів педагогічного університету до науково-дослідницької діяльності осмислено у наукових напрацюваннях І. Батракової, З. Єсаревої, В. Лаптева, Г. Матушанського, Ю. Солянікова й ін.

У контексті вивчення наукової діяльності викладача закладу вищої освіти З. Єсарева визначає низку вимог, що їх висуває педагогічна діяльність до його особистості. Ідеться про

сформованість системи педагогічних знань (чітке усвідомлення кінцевої мети навчання та виховання у ЗВО, знання особливостей функціонування педагогічної системи, знання дидактики вищої школи); системи психологічних знань (знання психологічних закономірностей навчання та виховання у вищій школі з огляду на особливості студентства та характер взаємодії структурних компонентів педагогічної системи вищої школи, знання індивідуальних і типологічних особливостей власної особистості, знання психологічних особливостей перебігу діяльності викладача як педагога та вченого), а також комунікативної й організаторської майстерності [6].

Предметом наукового зацікавлення О.Оськіної є професійна підготовка магістрантів педагогічних університетів до організації кредитно-модульного навчання [9, с. 19]. Сутність такого процесу дослідниця вбачає у формуванні професійно-педагогічної компетентності випускника університету, який ефективно провадить педагогічну діяльність на основі поєднання модульних технологій та залікових освітніх одиниць, а також розв'язує науково-дослідницькі проблеми педагогічної сфери й ефективно виконує викладацькі обов'язки. У присвяченій означеній проблемі роботі вищезгаданої авторки переконливо доведено, що перехід до кредитно-трансферної системи освіти дає змогу оптимально якісно засвоювати навчальний матеріал за мінімально коротким терміном, використовуючи структурно-логічний виклад найскладніших і найважливіших елементів знань логічними частинами – модулями.

На основі отриманих у дослідженні даних вчена стверджує, що орієнтація змісту професійної підготовки магістрантів, озброєння їх уміннями та навичками організації кредитно-модульного навчання та залучення до самопроєктувальної діяльності, що забезпечить свідоме ставлення до власної професійно-педагогічної позиції, сприятиме формуванню професійно-педагогічної компетентності студентів магістратури педагогічних університетів до організації кредитно-модульного навчання [6].

Сучасні підходи в освіті відзначаються варіативністю й щодо змісту, й щодо технологій освітнього процесу. Це актуалізує моделювання професійно важливих якостей

майбутнього спеціаліста та їхнє формування в ході реалізації професійної освіти як таке, що уможливорює цілеспрямований вплив на умови реалізації пізнавальної діяльності у освітньому процесі з огляду на особливості активності студентів, специфіку змісту навчального матеріалу та закономірності розгортання процесу навчання.

Тип викладача-інформатора, ретранслятора інформації відходить у минуле. Сучасність вимагає викладача як особистості, здатної зацікавити студентів, професіонала високого рівня зі знанням новітніх досягнень психолого-педагогічних наук, методів самостійного здобуття та застосування нових знань, передовим педагогічним мисленням, здатного моделювати навчальні технології відповідно до цілей освіти, бути гнучким, творчим, із високим рівнем педагогічної майстерності.

З огляду на вищевикладене магістерська підготовка у ЗВО постає суттєво більш індивідуалізованою та ґрунтовною порівняно з бакалавратом, оскільки передбачає не тільки синтез і поглиблення раніше здобутих знань, а й можливість реалізації індивідуальної освітньо-професійної програми, що припускає розкриття креативних і когнітивних здібностей магістранта [14].

Випускник магістратури повинен відповідати таким професійним вимогам, як: знання загальнонаукової методології, логіки та технології виконання науково-дослідницької роботи, уміння оформлення її результатів у різних формах наукової продукції; уміння оперування значними масивами наукової інформації, самостійного опрацювання різних її джерел; вільне орієнтування у фундаментальній науці, використання комп'ютерної техніки для вирішення професійних завдань, сформованість навичок розроблення комп'ютерних програм, творчої реалізації складних алгоритмів вирішення комплексних професійних завдань; наявність стійкої потреби постійного професійного самовдосконалення; знання основ педагогіки та психології вищої школи, сучасних педагогічних технологій; знання однією з іноземних мов і наявність комунікативних здібностей.

Переваги будь-якого ЗВО залежать від якості підготовки фахівців, що традиційно базована на трикутнику знань «освіта –

наука – інновації», а також залежить від якості контингенту студентів, якості навчальних програм, наукового та методичного забезпечення, якості кадрового складу, рівня фінансового й матеріально-технічного забезпечення й ін. Інноваційним складником останнього постають наукові розробки, наукові проекти, дослідження в академічних і наукових установах, публікації, знання іноземних мов, мобільність, створення наукових проєктів тощо.

Тому магістерську підготовку може бути організовано на кафедрах, які мають висококваліфіковані науково-педагогічні кадри, сучасну матеріально-технічну базу, а відтак здійснюють науково-дослідницьку роботу з актуальних наукових і прикладних проблем.

Якість магістерської підготовки детермінована трьома основними чинниками, а саме:

- рівнем наукового потенціалу випускової кафедри;
- рівнем наукового потенціалу наукового керівника;
- якісним добром до магістратури найбільш підготовлених студентів.

Це зумовлює формулювання низки засадничих вимог до: магістерської дисертації, наукових керівників, навчальних планів, програм підготовки магістрів, до магістрантів, а також тем магістерських дисертацій.

Перелік вимог до наукових керівників магістерської підготовки передбачає такі позиції: науковими керівниками магістерської підготовки можуть бути викладачі та наукові співробітники кафедр і НДІ, які мають наукові ступені (звання); провадять фундаментальні та пошукові дослідження з тематики магістерських програм, мають опубліковані наукові статті у провідних вітчизняних і закордонних журналах, працях національних і міжнародних конференцій і симпозіумів; підкріплюють власну освітню діяльність виданням підручників (навчальних посібників), підготовлених у колективі викладачів, що здійснюють освітній процес із відповідної програми, а також викладанням основних і спеціальних курсів з відповідної магістерської програми.

Навчальні плани (програми) магістерської підготовки складаються з двох циклів – загальної підготовки (не менше як

45%) і професійної підготовки (не менше як 55%). Цикл загальної підготовки охоплює навчальні дисципліни базової підготовки, навчальні дисципліни базової підготовки (за вибором студентів), дослідницький (науковий) компонент (за вибором студентів); цикл професійної підготовки – навчальні дисципліни професійної та практичної підготовки й цикл професійно-практичної підготовки (за вибором студентів).

Теми магістерських дисертацій повинні мати зв'язок із реальними розробками та можуть бути: комплексними, спроектованими на наукові роботи кафедри, ініціативними. Базовими елементами забезпечення інноваційної структури магістерської підготовки повинні бути: науковість, актуальність, реальність, самостійність, академічна доброчесність, інноваційність.

Декани та завідувачі випускових кафедр мають організувати добір кращих магістерських дисертацій для їхнього подання на конкурс студентських наукових інноваційних робіт.

Як зазначає Н.Мачинська, мета педагогічної освіти полягає не тільки в наданні сукупності необхідних знань і навичок, а й забезпеченні розвитку здібностей, можливості творчого мислення, загального рівня освіти та культури, що даватиме змогу фахівцеві ефективно вирішувати життєві, професійні ситуації та завдання. Основним показником реалізації мети педагогічної освіти є сформованість педагогічної компетентності викладачів закладів вищої освіти, загальна структура та детальна її характеристика [11].

Реалізація мети педагогічної освіти залежить від змістового наповнення навчальних дисциплін, спецкурсів, підґрунтям яких повинні слугувати відповідні принципи добору змісту освіти, а саме: науковості, креативності, інноваційності, якості, гнучкості, емоційного сприйняття, гуманістичної спрямованості й особистісної орієнтації тощо.

З огляду на зорієнтованість освітнього процесу сучасних закладів вищої освіти на кваліфікаційну модель підготовки фахівців упровадження компетентнісної моделі розвитку педагогічної освіти майбутніх фахівців в умовах магістратури закладу вищої освіти передбачає обов'язкове використання

активних форм і методів навчання, сучасних освітніх технологій, спрямованих на всебічний розвиток і саморозвиток особистості, формування компетентного фахівця.

Професійно-педагогічну підготовку магістрантів закладу вищої освіти у процесі засвоєння змісту педагогічної освіти на основі системи педагогічної підготовки в умовах магістратури закладу вищої освіти потрібно характеризувати за сукупністю набутих теоретичних знань, умінь і навичок, які визначають сформованість структурних компонентів педагогічної компетентності. Це, зокрема:

- 1) фундаментальні знання у професійній галузі;
- 2) опанування методики викладання навчальних дисциплін у закладах вищої освіти I–IV рівнів акредитації;
- 3) здатність самостійно організовувати та здійснювати науково-дослідницьку роботу серед студентів;
- 4) теоретико-практична обізнаність із концепціями гуманітарних і суспільних наук, здатність послуговуватися методами дослідження таких наук у процесі виконання завдань викладацької та науково-дослідної діяльності;
- 5) опанування сучасних наукових методів дослідження у професійній і науково-педагогічній галузі;
- 6) високий рівень знання рідної мови та принаймні однієї іноземної;
- 7) уміння працювати з комп'ютерною технікою, ефективно використовувати її для аналізу матеріалів та опрацювання результатів досліджень у своїй галузі;
- 8) здатність опрацьовувати наукову літературу та аналізувати різні джерела інформації, що стосуються професійно-педагогічної діяльності;
- 9) знання та дотримання етичних і правових норм, які регулюють міжособистісні стосунки у професійних колективах.

Проходження магістрантами асистентської практики, що забезпечує занурення в реальну науково-педагогічну діяльність і поглиблення практичних умінь викладацької, наукової, виховної, методичної, організаційної діяльності відповідно до структури діяльності викладача закладу вищої освіти, є своєрідним індикатором виявлення їхніх труднощів у ході опанування основних видів професійної діяльності.

Завдання та вправи, дібрані у межах магістерської підготовки для проведення практичних занять, передбачають розвиток і формування вмінь ораторського мистецтва, розвиток і формування комунікативних здібностей, опанування елементів педагогічної техніки, формування вмінь профілактики й урегулювання різнотипних конфліктів процесу навчально-педагогічної діяльності та професійно-педагогічного спілкування, розвиток здібностей для використання елементів педагогічної творчості в ході навчальної діяльності.

До кола найважливіших завдань переддипломної практики магістрів належать такі, як:

- закріплення теоретичних знань, здобутих у процесі вивчення дисциплін професійної підготовки згідно із навчальним планом підготовки магістра;

- визначення актуальності та напрямів досліджень із обраної проблеми;

- засвоєння методів і методик проведення наукових досліджень та статистичної обробки даних за обраною темою;

- опанування комп'ютерних технологій для формування бази даних наукових досліджень;

- набуття навичок практичного застосування теоретичних знань для вирішення завдань професійного спрямування;

- проведення основних етапів наукових досліджень;

- узагальнення зібраних матеріалів із магістерського дослідження;

- складання звіту про практику та його захист.

Виконання у межах магістерської підготовки ІНДЗ охоплює й теоретичне дослідження з обраної тематики, й практичні завдання з окремих тем. Представлення ІНДЗ відбувається в спеціально відведений час перед аудиторією, що дає змогу не лише ознайомитися з конкретною темою, а й отримати знання з проблем педагогічної освіти та педагогічної підготовки в умовах магістратури закладу вищої освіти. Виступ кожного магістранта супроводжується підготовкою презентації за тематикою, що уможливорює створення електронної бази з напрацюваннями всіх магістрантів – незалежно від їхньої присутності під час захисту ІНДЗ і майбутніх планів щодо викладацької діяльності.

Залучення магістрантів до наукової роботи кафедр, факультету класичного університету за принципом системності вимагає не самодіяльного, аматорського здійснення, а чіткої спрямованості, плановості, наукової координації, статусу неодмінної частини професійної підготовки, введення в розклад занять та індивідуальні плани науково-педагогічних кадрів, належного економічне забезпечення [17, с. 12].

Саме системний підхід до організації процесу підготовки магістрів до професійної діяльності у педагогічному ЗВО забезпечить:

- цілісність (принципова незводимість властивостей системи до суми властивостей її складників і неможливість виведення з останніх властивостей цілого; залежність кожного елементу, властивості та відношення системи відповідно до їхнього місця, функцій і тощо всередині цілого);

- структурність (можливість опису системи внаслідок установа її структури, тобто мережі зв'язків системи; зумовленість поведінки системи поведінкою її окремих елементів і властивостями її структури);

- взаємозалежність системи підготовки й інформаційно-освітнього середовища педагогічного університету (система формує та виявляє свої властивості в процесі взаємодії із цим середовищем);

- ієрархічність (кожен компонент системи може підлягати розгляду як система, а досліджувана у пропонованому контексті система є одним з компонентів ширшої системи – підготовки магістрів в університеті загалом тощо) [17, с. 12].

До спектра регламентованих програмою підготовки магістрів у ЗВО результатів останніх належать: знання історичних і сучасних тенденцій розвитку вищої освіти, уміння їх аналізувати; аналіз інформації, ухвалення обґрунтованих рішень, уміння здобувати сучасні знання; уміння встановлювати відповідні зв'язки для досягнення цілей; знання галузевого законодавства та нормативно-інструктивних матеріалів у галузі педагогічної освіти; знання у сферах освітніх наук, педагогіки та психології вищої школи, можливостей комп'ютерно-інформаційних технологій та інтернет-ресурсів щодо професійного саморозвитку; уміння виконувати наукові

дослідження, аналізувати й узагальнювати фахову літературу, організувати психолого-педагогічні експерименти, опрацювати результати із застосуванням методів математичної статистики, підбивати підсумки, формулювати висновки; уміння провадити професійну діяльність, що вимагає оновлення й інтеграції знань; здатність до відповідальності за професійний розвиток, до подальшого професійного навчання з високим рівнем автономності; уміння організувати дидактичний і виховний процес у закладі вищої освіти; здатність усвідомлювати власні індивідуальні особливості, бачити перспективи самовдосконалення та професійного зростання, удосконалювати рівень викладацької майстерності, моральної культури, систематично підвищувати рівень науково-методичної кваліфікації; наявність спеціалізованих концептуальних знань, набутих у процесі навчання; уміння розв'язувати складні задачі та проблеми, які виникають у ході професійної діяльності; здатність брати до уваги гендерні аспекти прав людини, відповідати за ухвалення рішень у складних умовах; уміння добирати оптимальні засоби та прийоми спілкування, а також враховувати особливості комунікативної діяльності в електронній мережі; уміння визначати зміст навчальної дисципліни, розподіляти його на логічні смислові частини, теми; уміння створювати тестові завдання для поточного та підсумкового контролю, формулювати запитання для заліку, екзамену, логічно комплектувати запитання для білетів на екзамен; уміння розробляти методичні матеріали з навчально-методичного забезпечення освітнього процесу; уміння впроваджувати власні методичні підходи до забезпечення освітнього процесу; уміння на належному науково-методичному рівні викладати навчальні дисципліни; уміння розробляти тексти лекцій, знання ораторського мистецтва, ефективних психологічних засобів впливу на аудиторію; уміння організувати активний процес слухання, сприймання та розуміння навчального матеріалу в процесі лекційних, семінарських, практичних занять; уміння впроваджувати нові форми контролю знань; знання державної й іноземної мов; уміння застосовувати знання державної мови усно та письмово,

спілкуватися іноземною мовою; здатність бути відповідальним за вільне використання державної мови.

Магістр повинен уміти послуговуватися тактиками та стратегіями спілкування, законами й способами комунікативної поведінки, міжособистісної взаємодії; ухвалювати обґрунтоване рішення, обирати способи та стратегії спілкування для забезпечення ефективної командної роботи, міжособистісної взаємодії; бути відповідальним за вибір і тактику способу комунікації; уміти переносити теоретичні знання, вміння та навички в ситуацію професійної діяльності, трансформуючи їх відповідно до конкретних умов, сприяти розвитку творчої активності, спрямованої на самостійний пошук вирішення проблем, пов'язаних із профілактикою девіантної поведінки особистості; створювати просвітницькі програми та популяризувати національні надбання й традиції вищої школи; уміти організувати інклюзивне навчання в закладі вищої освіти з огляду на специфічні (за різних типів порушень) закономірності й індивідуальні особливості психічного та психофізіологічного розвитку студентів з особливими освітніми потребами, організувати спільну й індивідуальну діяльність студентів в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Отже, складність на сьогодні процесу підготовки магістрів до професійної діяльності, що виступає з одного боку системоутворювальним чинником, а з іншого – самостійним складником діяльності у педагогічному ЗВО, увиразнює актуальність для закладу вищої освіти (ЗВО) низки проблем, пов'язаних із підвищенням рівня професіоналізму магістрів, творчої активності останніх і результативності їхньої діяльності. Це окреслює перспективи подальшого пошуку ефективних шляхів організації наукової, науково-методичної роботи викладачів закладів вищої освіти, упровадження нових ефективних форм, педагогічних технологій професійної підготовки магістрів до педагогічної діяльності у ЗВО, що повною мірою відповідатимуть вимогам освітньої реформи в Україні й умовам європейської інтеграції українського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Абдулов Р. М. Пути формирования кадрового

потенціала ВУЗа в сучасних умовах. *Педагогічні проблеми забезпечення якості професійної підготовки фахівців в умовах євроінтеграції*: матеріали Міжнар. круглого столу (23 квіт. 2009 р.). Дніпропетровськ, 2009. С. 9–11.

2. Вітвицька С. С. Методологічні основи ступеневої педагогічної освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир: В-во ЖДУ, 2005. Вип. 21. С. 8–12. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/165/1/cd1.pdf>

3. Данильчук Е. В. Методическая система формирования информационной культуры будущего педагога: автореф. дис. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.02. Москва, 2003. 40 с.

4. Дзвінчук Д. Освіта в історико-філософському вимірі: тенденції розвитку та управління. Київ: ЗАТ «Нічлава», 2006. 378 с.

5. Інноваційна модель підготовки магістрів у КПІ // КП: 2016, 34 URL: <https://kpi.ua/1634-3>

6. Княжева І. А. Проблема підготовки викладачів вищої школи до педагогічної діяльності в умовах магістратури в сучасних наукових дослідженнях. URL: ps.kspu.edu/index.php/article/view/134/118

7. Козинець І. І. Педагогічні умови методичної підготовки викладачів економічних дисциплін у вищих навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Дніпропетровськ, 2014. 247 с.

8. Миронова М. Н. Методическая система формирования интегрированного биологического знания: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02. Москва, 2004. 19 с.

9. Оськіна Н. О. Підготовка магістрантів педагогічних університетів до організації кредитно-модульного навчання: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Одеса, 2011. 20 с.

10. Отрощенко Л. С., Миленкова Р. В. Професійно-педагогічна компетентність викладачів ВНЗ економічного профілю: монографія. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2014. 86 с.

11. Педагогічна Конституція Європи. Преамбула // Вища освіта України. - 2013. - № 3. - С. 111-116. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vou_2013_3_17.

12. Про вищу освіту: Закон від 01.07.2014 № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 37-38. URL: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>

13. Родионов С. Ф. Методическая система обучения студентов технических вузов материаловедению и технологии конструкционных материалов (на примере подготовки инженеров железнодорожного транспорта): автореф. дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02. Москва, 2005. 19 с.

14. Руснак І. Підготовка педагогів-магістрів: Україна і міжнародний досвід. URL: http://dl.franko.lviv.ua/Pedagogika/periodic/pedos3t/tom3/19_rusnak.pdf

15. Степанова Т. А. Методическая система обучения курсу «Численные методы» в условиях информационно-коммуникативной среды: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.02. Красноярск, 2003. 18 с.

16. Тітаренко Н. Ю. Формування проєктивних умінь у майбутніх викладачів педагогіки в умовах магістерської підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Київ, 2011. 20 с.

17. Чорна С. С. Формування педагогічної культури майбутнього викладача вищої школи в умовах магістратури: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Запоріжжя, 2008. 20 с.

18. Шабанова Ю. О. Системний підхід у вищій школі: підручник. Донецьк: НГУ, 2014. 120 с.

Наукове видання

**Професійна підготовка майбутніх педагогів:
теорія та практика**

Монографія

**За науковою редакцією
доктора педагогічних наук, професора
Руслани Леонідівни Сойчук**

Підписано до друку 28.05.2020 р.
Формат 60х34х16 . Папір офісний.
Гарнітура Times New Romans.
Ум. друк. арк. 11,2.
Тираж 300 прим.

Видавець: Олег Зень
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія РВ № 26 від 6 квітня 2004 р.
вул. Кн.Романа, 9/24, м. Рівне, 33022,
068-025-067-4 olegzen@ukr.net

Друк: кафедра педагогіки початкової освіти РДГУ
вул. Остафова, 31, м. Рівне, 33000
тел. 0-362-62-00-84